

УДК 351:342.211(4)
DOI 10.33251/2707-8620-2022-6-131-137

ХРІДОЧКІН Андрій Вікторович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва,
організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки,
Український державний хіміко-
технологічний університет
ORCID 0000-0001-9387-8864

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто своєрідність процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу. Розкриті концептуальні засади становлення процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу. Розглянуто плюралізм підходів до визначення процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу. Проаналізовано процес удосконалення процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу. Наведено нормативно-правова база процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу. Зроблено висновок про актуальність дослідження проблем публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: *Європейський Союз, інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, процедура, публічне адміністрування, Співтовариство Суд, Європейських Співтовариств, сфера інтелектуальної власності.*

Постановка проблеми. Процедури публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) формувалися доволі довго і складно. Головна проблема при цьому полягала в тому, що право інтелектуальної власності є територіальним за своїм характером, тобто правова охорона об'єктів інтелектуальної власності, надана на території однієї держави, не діє на території інших держав. Кожна країна прагне забезпечити передусім права національних правовласників, що безумовно суперечить як меті, так і принципам створення єдиного ринку. Тому досить тривалий час регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності залишалося компетенцією держав-членів ЄС, а співпраця у сфері інтелектуальної власності не входила до переліку пріоритетних завдань Євросоюзу. Зовнішній же вплив на уніфікацію процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності зумовив участь більшості держав-членів та ЄС у міжнародних договорах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) та інших міждержавних угодах. Держави-члени мають виконувати зобов'язання відповідно до Угоди Світової організації торгівлі про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності з тими зауваженнями, що сфера інтелектуальної власності належить до спільної компетенції ЄС та держав-членів, а тому й відповідні рішення можуть прийматися як ЄС, так і окремими державами-членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем управління сферою інтелектуальної власності зроблено у роботах учених С. Сіденко, В. Базилевича, О. Вінник, О. Харенко, В. Щербини, Л. Едвінсона, В. Іноземцева, М. Мелоуна, І. Нонаки, П. Салівана, Т. Стюарта, Г. Текючі, Д. Тіса, Г. Башнянина,

О. Бутніка-Сіверського, В. Гейця, О. Кендюхова, А. Чухна та ін. Питанню дослідження європейської правової моделі охорони інтелектуальної власності приділяли увагу такі науковці, як: Г. Бромберг, Г. Михайлюк, О. Мельник, А. Кодинець, О. Орлюк, Д. Притика, Г. Улянова, Є. Харитонава, А. Шабалін, О. Штефан та ін. Окремі ж аспекти процедур публічного адміністрування в країнах ЄС неодноразово ставали об'єктом дослідження вчених (про що свідчать роботи І. Дахно, Р. Еннана, Р. Закусило, Ю. Капіци, С. Мазуренка, О. Овечкіної, О. Пунди, О. Стадник, С. Филь та ін.). але актуальність вивчення зазначених питань не зменшується.

Актуальність теми. В умовах нагальної необхідності здійснення реформування системи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні, аналіз наявних досліджень надає підстави констатувати відсутність належної уваги до аспектів, пов'язаних із наслідками неврахування вимог правових актів ЄС у цій сфері в процесі адаптації вітчизняного законодавства, чим і було зумовлено звернення до зазначеної проблематики.

Метою статті є аналіз особливостей процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах ЄС, а її **завданнями** – розкриття своєрідності цих процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свого часу шість країн-засновниць (Німеччина, Бельгія, Франція, Італія, Люксембург і Нідерланди), укладаючи 25 березня 1957 р. у Римі Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства [1, с. 167], старанно уникали положень, які б наділяли новоутворені інституції повноваженнями з адміністрування у сфері інтелектуальної власності. Хоча найпершою метою Договору було започаткувати «спільний ринок», а, як відомо, у функціонуванні будь-якого ринку першочергову роль відіграють саме права на інтелектуальну власність, засновники Європейського економічного співтовариства вважали недоцільним дублювати роботу вже існуючого у ВОІВ центру міжнародного співробітництва та паралельно створювати у Брюсселі новий центр переговорів, що несло б у собі ризик перерозподілу влади між національними адміністративними органами і наднаціональними інституціями, ще й за умов нового механізму прийняття рішень, правила застосування якого здавалися на той час невизначеними. Така позиція знайшла своє чітке відображення у тексті двох статей Договору про заснування ЄС, які не зазнали жодних змін під час багаторазового перегляду Договору, починаючи з 1958 р. (Єдиний європейський акт, Маастрихтський договір, Амстердамський договір та Ніщський договір).

Принциповим залишалося питання про «заходи, еквівалентні кількісним обмеженням на імпорт або експорт». Їх визначення дав у 1974 р. Суд Європейських Співтовариств у одному із своїх рішень, яке потім було неодноразово підтверджено і в наступних рішеннях: «будь-який законодавчий акт країн-членів, який може прямо або опосередковано, тепер або у майбутньому створити перешкоди для внутрішньої торгівлі, повинен розглядатися як захід, еквівалентний кількісним обмеженням» [2, с. 196.]. Це поняття складається з двох елементів: у першу чергу йдеться про державні заходи або дії публічних установ: положення нормативних актів, рішень національних судів, адміністративні заходи, документи, що видаються державними органами влади або дії публічних установ і те, що захід повинен призвести до наслідків, які обмежують торгівлю на території ЄС. Як тільки об'єктивно доведено, що існують або будуть існувати такі наслідки, застосовується відповідна стаття Договору.

Невдовзі Комісії довелося звернути увагу на ситуації, які викликали обґрунтовану заклопотаність національних органів держав-членів. Нижченаведена ситуація була найбільш очевидною, але, звичайно, не єдиною, яку можна собі уявити. Припустимо, підприємство отримало комплекс паралельних прав, що охороняються на території всіх країн-членів. За принципом територіальної належності це підприємство володіє низкою автономних прав, кожне з яких є чинним на території однієї країни. У такому випадку йому було б дозволено

реалізовувати свою продукцію, що містить право, про яке йдеться, у країні А та протистояти розповсюдженню цих товарів в інших країнах, спираючись на національне право, що паралельно діє у кожній з країн. Цьому підприємству було б досить легко ізолювати національні ринки та підтримувати на кожному з них різні ціни, унеможливаючи встановлення економічного режиму, заснованому на конкуренції. Якби виняток ст. 30 регулював цю ситуацію, права інтелектуальної власності створювали б такі перешкоди на шляху до створення спільного ринку, що вони надійно замінили б митні збори, скасовані між країнами-членами, або, як говорили на той час, «офіцери судової поліції замінили б митників» [3, с. 115], створюючи бар'єри на шляху вільного пересування товарів.

Необхідність запобігати виникненню таких наслідків спонукало шість країн-засновниць розпочати у 1958 р. роботу над трьома проектами міжнародних конвенцій, виключними учасникам яких були б ці країни, і які б започаткували єдині правові норми для патентів, торговельних марок і промислових зразків. Планувалося, що спільні відомства видаватимуть відповідні свідоцтва на право інтелектуальної власності єдиного зразка, чинні на території Співтовариства. Було розроблено два проекти, які стосувалися патентів і торговельних марок [4, с. 215]. Однак на рівні Співтовариства ці зусилля не мали успішного розвитку.

Занадто широке тлумачення наражало на ризик спільний ринок і вирішення цієї проблеми знайшов Суд Європейських Співтовариств. У своєму рішенні від 8 квітня 1971 р. він уперше сформулював доктрину вичерпання прав на території Співтовариства - доктрину, яка усунула потенційну загрозу для спільного ринку, що її містили неузгодженні тлумачення ст. 30. У питанні патентів та знаків цю доктрину було запроваджено та розвинуто і в наступних рішеннях Суду Європейських Співтовариств. Суд при цьому керувався наступним міркуванням: національне законодавство, яке дозволяє власникові протистояти ввезенню з території інших країн-членів товарів, які б порушували його права інтелектуальної власності на території власної країни, відноситься саме до ст. 28, оскільки це законодавство призводить до створення перешкод вільному пересуванню товарів. Однак таке законодавство виправдовується захистом інтелектуальної власності, а тому можна застосовувати виняток із ст. 30. До того ж, щоб скористатися зазначеним винятком, треба довести, що заборона імпорту національним законодавством була необхідним заходом для охорони прав, які складають «специфічний предмет» права інтелектуальної власності, що зачіпається [5, с. 327].

В економічному просторі, де поступово формувалася спільний ринок, що перетворився пізніше на внутрішній ринок ЄС, дуже швидко стала відчутною потреба надати підприємствам права, які б суттєво не відрізнялися в залежності від країни, та раціоналізувати процедуру отримання і оскарження паралельних прав. Задовольнити цю потребу спочатку намагалися шляхом укладання конвенцій між країнами-членами. Такий інструмент відповідав прагненню держав зберегти власну автономію в сфері інтелектуальної власності. Проекти конвенцій 1958-1962 рр., як зазначалося, належали саме до цієї категорії документів. Вони, не маючи чіткої правової бази у Договорі про заснування Європейського Союзу, виправдовувалися необхідністю сприяти втіленню в життя мети Договору про заснування Євросоюзу, зокрема, «усувати можливості спотворення умов конкуренції, які впливають з територіального характеру національних систем права інтелектуальної власності», «усувати перешкоди на шляху вільного пересування товарів». Жоден з цих проектів не був затверджений [6, с. 225]. Ідея вдатися до цього ж правового інструменту знову з'явилася у 1968 р. стосовно проекту патенту Співтовариства. На цей раз ініціатива мала успіх від самого початку, і країни-члени ЄС – на той час їх було дев'ять – підписали 15 грудня 1975 р. Люксембурзьку конвенцію про видачу європейських патентів. Однак ця Конвенція набрала чинності з затримкою, її було переглянуто і доповнено Люксембурзькою угодою 15 грудня 1989 р. стосовно європейських патентів, підписаною дванадцятьма країнами, які склали на той час Співтовариство. За кожною із двох своїх версій конвенція

надавала європейським інституціям окремі повноваження, не передбачені Договором про заснування ЄС, внаслідок чого для набуття чинності її повинні були ратифікувати всі країни-члени. Але Конвенція так і не набула чинності через брак ратифікації з боку держав, які її підписали.

Таким чином, застосування такого інструменту не набуло поширення. Цей факт пояснюється низкою обставин: вимогою одностайного прийняття рішень на переговорах, на яких Комісія не мала права ініціативи, а Європейський парламент – політичного права контролю [7, с. 184]; зтяжнього характеру національних процедур ратифікації, через що процес розширення Співтовариства випередив ратифікацію, а тексти ставали застарілими ще до набуття ними чинності [8, с. 381]; складнощами конституційного характеру [9, с. 337]; необхідністю ратифікації всіма країнами-членами [10, с. 92].

Країни-члени ЄС добре усвідомлювали всі ці труднощі, але до кінця 1980-х рр. бажання зберегти законодавчу автономію в питаннях інтелектуальної власності переважало над всіма іншими міркуваннями. З метою виходу з ситуації Комісії вирішила застосувати правовий інструмент Співтовариства, що існував з самого початку, але ще не розкрив весь свій потенціал. У ньому стверджувалося, що «Рада, на пропозицію Комісії та після консультацій з Європейським парламентом і Економічним та Соціальним комітетом, приймає одностайним рішенням директиви про зближення нормативних та адміністративних актів держав-членів, які мають безпосередній вплив на створення і функціонування спільного ринку».

У 1973 р. Комісія виявила намір скористатися цією юридичною базою для підготовки директив про гармонізацію положень матеріального права, які застосовувалися до національних торговельних марок. Переговори в Раді затягувалися, аж до 1985 р., коли Єдиний європейський акт не був доповнений ще одним положенням, що передбачало застосування більш гнучкої процедури ухвалення заходів зближення законодавств [11, с. 75]. Одноголосне прийняття рішень було замінено голосуванням кваліфікованою більшістю в Раді, Європейський парламент отримав спочатку право співпраці, а потім – право спільного прийняття рішень, а заходи не обов'язково повинні були ухвалюватися у вигляді директив. Комісія, скориставшись своїм правом ініціативи, змінила правові засади власної пропозиції, а Рада змогла їх ухвалити 21 грудня 1988 р.

Тим часом Комісія представила, спираючись на цю нову правову базу, інші пропозиції, які стосувалися інших прав інтелектуальної власності. З того часу практика ухвалення директив про гармонізацію національного матеріального права в питаннях охоронних свідоцтв більше не викликала спорів. Однак законотворче право Співтовариства було остаточно визнане країнами-членами лише після судового позову Іспанії проти Ради (1995 р.), в якому Іспанія вимагала визнати недійсним регламент про введення додаткового охоронного свідоцтва для ліків. Рішення Суду Європейських Співтовариств у справі усунуло цю негативну тенденцію. Велика кількість заходів нормативних актів, головним чином у вигляді директив, була схвалена у сфері авторського права, права на промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, а також патентного права. Дані директиви склали законодавчу базу, яка безпосередньо впливає на національне законодавство та зумовлює його розвиток [12, с. 38].

Починаючи з 1990-х років застосування директиви про гармонізацію законодавства країн-членів ЄС суттєво змінило співвідношення між європейським та національним правом у сфері інтелектуальної власності. Тепер кожного разу, якщо розбіжності між національними законодавствами загрожують нормальному функціонуванню внутрішнього ринку, Комісія має право ініціювати розгляд директив про гармонізацію, в межах процедури спільного прийняття рішень, тобто спільного його ухвалення Європейським парламентом і Радою. Директиви зближують та гармонізують положення законів, які застосовуються до прав інтелектуальної власності, які, у свою чергу, зберігаються на національній території. Директиви не дозволяють Співтовариству розробити та запровадити єдині охоронні

документи, на зразок федеральних документів на об'єкт інтелектуальної власності у Сполучених Штатах Америки. Про це свідчить невдала спроба запровадити європейський патент шляхом укладення окремої конвенції.

Висновки. Таким чином, у системі права ЄС порівняно з такими провідними галузями права ЄС, як митне, інституційне, право конкуренції, формування права інтелектуальної власності як окремої галузі права все ще відбувається. А тому дослідження особливостей публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах ЄС дозволяє визначити та окреслити найближчі перспективи подальшого розвитку вітчизняних процедур публічного адміністрування у даній сфері. На жаль, в Україні охорона і захист інтелектуального продукту продовжує залишатися доволі умовним. У сучасній економіці продуктом може бути не лише матеріальний товар. Люди виробляють також ідеї, інформаційні продукти, об'єкти мистецтва та нові технології. Інтелектуальний продукт вимагає значних зусиль та інвестицій, але вкрасти його значно легше, аніж звичайну річ. Ефективний захист прав інтелектуальної власності є важливим інструментом залучення іноземних інвестицій, передачі технологій та ноу-хау, дотримання законних прав вітчизняних правовласників. У середньо- та довготривалій перспективі це також заохотить українських авторів, винахідників та інвесторів, сприятиме розвитку вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Анакіна Т. М., Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник. Харків: Право, 2019. 360 с.
2. Медведєв Ю. Л., Сорока Г. Є. Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 287 с.
3. Еннан Р. Є. Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі: передумови формування, сучасний стан, тенденції розвитку. *Часопис цивілістики*. 2012. Вип. 13. С. 110–119.
4. Михайлюк Г. О. Право Європейського Союзу з комерційних позначень: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. 325 с.
5. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2017. 413 с.
6. Смирнова К. В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія і практика: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 429 с.
7. Брацук І. З. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 229 с.
8. Мазуренко С. В., Еннан Р. Є. Правове регулювання інтелектуальної власності в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 27. С. 378–384.
9. Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку: монографія. 2-ге вид. Київ: Академперіодика, 2020. 664 с.
10. Завгородня В. М. Поняття європейського та адміністративного простору та концептуалізація його стандартів у первинному праві Європейського Союзу. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2015. № 1. С. 91–95.
11. Ковальчук О. О. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні та країнах Європейського Союзу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 199 с.
12. Овечкіна О. С. Гармонізація національного законодавства із правом Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 35–41.

References

1. Anakina, T. M., Komarova, T. V., Trahniuk, O. Ya., & Yakoviuk, I. V. (2019). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu [Law of the European Union: Fundamentals of Theory]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

2. Medvedev, Yu. L., & Soroka, H. Ye. (2014). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu [European Union Law]*. Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka [in Ukrainian].

3. Ennan, R. Ye. (2012). Pravova okhorona intelektualnoi vlasnosti v Yevropeiskomu Soiuzi: peredumovy formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku [Legal protection of intellectual property in the European Union : prerequisites for formation, current state, trends of development]. *Chasopys tsyvilistyky Journal of civilism*, 13, 110-119 [in Ukrainian].

4. Mykhailiuk, H. O. (2016). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu z komertsiinykh poznachen: monohrafiia [Law of the European Union on commercial designations]*. Kyiv: NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva im. akad. F. H. Burchaka NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

5. Dakhno, I. I., & Aliieva-Baranovska, V. M. (2017). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu [European Union Law]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

6. Smyrnova, K. V. (2015). *Pravove rehuliuвання konkurentsii v Yevropeiskomu Soiuzi: teoriia i praktyka [Legal regulation of competition in the European Union]*. Odesa: Feniks [in Ukrainian].

7. Bratsuk, I. Z. (2016). *Teoretyko-pravovi zasady implementatsii prava Yevropeiskoho Soiuzu v natsionalne pravo derzhav-chleniv [Theoretical and legal principles of implementation of the law of the European Union into the national law of the member states]*. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

8. Mazurenko, C. V., Ennan, R. Ye. (2006). Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti v Yevropeiskomu Soiuzi [Legal regulation of intellectual property in the European Union]. *Aktualni problemy derzhavy i prava Actual problems of the state and law*, 27, 378-384 [in Ukrainian].

9. Kapitsa, Yu. M. (2020). *Pravo intelektualnoi vlasnosti Yevropeiskoho Soiuzu: formuvannia, instytuty, napriamy rozvytku [The law of intellectual property of the European Union: formation, institutions, directions of development]*. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

10. Zavhorodnia, V. M. (2015). Poniattia yevropeiskoho ta administratyvnoho prostoru ta kontseptualizatsiia yoho standartiv u pervynnomu pravi Yevropeiskoho Soiuzu [The concept of European and administrative space and the conceptualization of its standards in the primary law of the European Union]. *Pravovyi visnyk Ukrainської akademii bankivskoi spravy Legal Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 1, 91-95 [in Ukrainian].

11. Kovalchuk, O. O. (2014). *Pravo intelektualnoi vlasnosti na heohrafichne zaznachennia v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Intellectual property right to geographical indication in Ukraine and the countries of the European Union]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

12. Ovechkina, O. S. (2017). Harmonizatsiia natsionalnoho zakonodavstva iz pravom Yevropeiskoho Soiuzu u sferi intelektualnoi vlasnosti [Harmonization of national legislation with the law of the European Union in the field of intellectual property]. *Pravo.ua. Law.ua*, 2, 35-41 [in Ukrainian].

KHRIDCHKIN Andriy, Doctor of Laws, Associate Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship, Organization of Production and Theoretical and Applied Economics, Ukrainian State Chemical and Technological University, Dnipro, Ukraine

FEATURES OF LEGAL SUPPORT OF PUBLIC ADMINISTRATION PROCEDURES IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. *The article deals with the peculiarities of public administration in the field of intellectual property and the conceptual foundations of its procedures in the countries of the European Union. The conceptual foundations of the formation and development of public administration procedures in the field of intellectual property in the countries of the European Union are revealed. The pluralism of approaches to determining public administration procedures in the field of intellectual property in the European Union countries is analyzed. The legal*

framework of public administration procedures in the field of intellectual property in the countries of the European Union is presented. A modern analysis of the legislation of the European Union for the Protection of Intellectual Property Rights, including: copyright and related rights; protection of rights to inventions; utility models; industrial designs; brands; geographical indications; branded names; plant varieties; layout of semiconductor products; commercial secrecy; as well as legislation on civil law and customs ways to protect intellectual property rights in the European Union, the practice of application. It is established that in the national legal systems of European countries the regulation of public relations in the field of intellectual property is given considerable attention. At the same time, neither universal international treaties nor national legal regulation in the field of intellectual property can ensure the effectiveness of legal protection of the results of intellectual creative activity. The acts of the European Communities on Public Administration in the field of intellectual property are analyzed. The process of improving public administration procedures in the field of intellectual property in the countries of the European Union is analyzed and the legal framework of this process is presented. The conclusion was made on the relevance of the study of problems of public administration in the field of intellectual property in the countries of the European Union.

Key words: *European Union, Intellectual Property, Intellectual Property Right, Procedure, Public Administration, Community Court, European Communities, Intellectual Property Sphere.*

*Одержано редакцією: 22.03.2022
Прийнято до публікації: 01.04.2022*